

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

ISSN 1408-8363
OKTOBER 2006

3-4/06

IZ VSEBINE

Cvetka Hedžet Tóth:

Albert Schweitzer –
volja do kulture in etike

Nenad Hardi Vitorović:

Dietrich Bonhoeffer –
odgovornost in svoboda

Marko Kerševan:

Protestantsko krščanstvo in sveto
v (post)modernem svetu

Majda Merše: Megiserjeva
slovarja in oblikujoča se knjižno-
jezikovna norma v 16. stoletju

Franc Kuzmič:

Abecednik Števana Kūzmiča

Igor Grdina: Do »fine moke 00«
mleto Trubarjevo vprašanje

Portret: France Kidrič

Prevod: *Formula concordiae*

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

Izdaja Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar

Predstavnik:
mag. Viktor Žakelj, predsednik

Tivolska 50/10, 1000 Ljubljana

Glavni urednik

dr. Marko Kerševan

Uredniški odbor

dr. Božidar Debenjak

dr. Matjaž Kmecl

mag. Violeta Vladimira Mesarič

Odgovorni urednik

Dušan Voglar

Oblikovalec in tehnični urednik

Kazimir Rapoša

info@drustvo-primoztrubar.si

marko.kersevan1@guest.arnes.si

3-4/2006

Natisnila tiskarna Dikplast
Celje 2006

VSEBINA

	3	Beseda urednika
RAZPRAVE, ŠTUDIJE	7	<i>Ciril Sorč</i> , Pnevmatološka ekologija: naloga katoliške in protestantske teologije
	23	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> , Albert Schweitzer – volja do kulture in etike
	48	<i>Nenad Hardi Vitorović</i> , Dietrich Bonhoeffer – odgovornost in svoboda
	76	<i>Marko Kerševan</i> , Protestantsko krščanstvo in sveto v (post)modernem svetu
	94	<i>Gorazd Andrejč</i> , Anabaptistična reformacija in verska svoboda
	114	<i>Kozma Ahačič</i> , O naslovnici in dveh manjših poglavjih v Bohoričevi slovnici
	123	<i>Majda Merše</i> , Megiserjeva slovarja in oblikujoča se knjižnojezikovna norma v 16. stoletju
	138	<i>France Novak</i> , Predponi <i>v-</i> in <i>u-</i> v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja
	160	<i>Franc Kuzmič</i> , Abecednik Števana Küzmiča
	173	<i>Alojz Jembrih</i> , Od uspeha do izjave »viel falsch« v uraški glagolski <i>Novi zavezi</i> (1562, 1563)
	202	<i>Igor Grdina</i> , Do »fine moke 00« mleto Trubarjevo vprašanje
BILO JE POVEDANO	236	<i>Avgust Dimitz</i> , O reformaciji in protireformaciji na Kranjskem
RAZGLEDI, VPOGLEDI	241	<i>Breda Dvořák Drasler</i> , Oris nastanka in zgodovine evangeličanske cerkvene občine v Ljubljani
PORTRETI	255	Oskar Sakrausky (<i>Ludvik Jošar</i>)
	260	France Kidrič (<i>Darko Dolinar</i>)
PREVODI	267	<i>Božidar Debenjak</i> , Formula concordiae 1577
KRONIKA	292	Govor ministra za kulturo Vaska Simonitija ob počastitvi dneva reformacije v Ljubljani 2005
	295	Kolokvij v Krškem (<i>Alenka Černelič Krošelj</i>)
	299	Razstava o Alfredu Jensenu (<i>Mita Gustinčič Pahor</i>)
POVZETKI	303	Synopses, Zusammenfassungen

BESEDA UREDNIKA

Revija Stati inu obstati, ki je pred vami, v drugem letu svojega izhajanja kot »revije za vprašanja protestantizma« nosi zaporedno številko 3-4. Po dvojni številki (1-2) iz prvega leta s tem izražamo in poudarjamo kontinuiteto ne glede na pogostost izhajanja in hkrati puščamo odprta vrata za – zaželeni – izid tudi dveh posameznih številk v letu.

Razprave, študije in njihova težišča so v letošnji dvojni številki drugače razporejeni kot v lanski. Začenjamo s prispevki, ki prikazujejo sodobno protestantsko teološko, filozofsko in kulturološko misel oziroma nekatere njene vidne predstavnike. Na prvem mestu je teološka študija o pnevmatološki ekologiji, ki jo je avtor, Ciril Sorč, posvetil Jürgenju Moltmannu ob njegovi 80-letnici. S tem izraženi čestitki znamenitemu tübinskemu protestantskemu teologu se tako pridružuje tudi uredništvo. Študija Cvetke Hedžet Tóth se posveča izjemni osebnosti in delu – pri nas premalo znanega – protestantskega teologa, filozofa in zdravnika, tudi Nobelovega nagrajenca za mir, Alberta Schweitzerja (1875–1965), ki je večji del svojega življenja preživel kot zdravnik gobavih bolnikov v Afriki. Stota obletnica rojstva in izid slovenskega prevoda izbora iz njegovega dela ob 60. obletnici njegove smrti v nacistični ječi sta bila neposredni izziv za predstavitev in razpravo o Dietrichu Bonhoefferju (1906–1945), ki jo je pripravil Nenad Hardi Vitorović. Da Bonhoefferjeva misel ne izziva pozornosti le ob obletnicah, priča tudi razprava Marka Kerševana, ki sicer piše o piše o protestantizmu in svetem v (post)modernem svetu. Sklop razprav končuje pregledna študija Gorazda Andrejča, ki odkriva korenine sodobnega pojmovanja verske svobode (tudi) v nazorih in ravnanjih anabaptistov in njihovih naslednikov: njegov prispevek tako poveže obravnavo sodobne problematike z obravnavanjem protestantizma v času reformacije.

Obravnavanje slovenskega protestantizma 16. stoletja kot tokrat drugega težišča **Razprav, študij** uvajajo prispevki, ki govorijo o njegovih knjižnih in posebej jezikovnih prizadevanjih. O nekaterih vprašanjih, povezanih z Bohoričevo slovnico, piše Kozma Ahačič; Megisserjeva večjezična slovarja s konca 16. stoletja in slovensko besedišče v njih analizira z zornega kota razvoja knjižne norme Majda Merše; Franc Novak raziskuje oblikovanje pisne norme ob primeru uporabe predpon v- in u- pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja. Franc Kuzmič piše o usodi domnevno neobranjenega abecednika Števana Kuzmiča in dokazuje, da je bibliografsko še neobdelan primerek vendarle obranjen v Budimpešti.

Prispevki, ki govorijo o Trubarjevem delu, zaokrožajo razdelek razprav in študij. Alojz Jembrih piše o prevajanju in izdajanju hrvaških knjig (v glagolici in cirilici) v Urachu ter o Trubarjevem delu, sodelovanju in nenazadnje kritičnem stališču pri tem. Glavni del revije sklepa pregledna študija Igorja Grdine o pogledih na Trubarja in njegovo delo na Slovenskem vse do naj-novejšega časa. Avtor se v obsežnem besedilu ob prikazu pogosto kontroverznih pogledov ni izogibal lastnim presojam tako samega Trubarjevega dela kot sodb o njem. In če smo številko in razprave že začeli z obletnicami: v Grdinovi razpravi je osvetljen tudi Aškercov prispevek k »repciji« Trubarja. Prav(ično) je, da je bil Aškerc ob letošnjem jubileju – 150. obletnici rojstva – (vsaj) tako deležen pozornosti tudi za ta svoj prispevek slovenski kulturi. Sicer pa bomo Aškerca v tej številki srečali še enkrat.

V rubriki **Bilo je povedano** objavljamo krajši izbor iz nemško napisane obsežne Dimitzove zgodovine Kranjske (1874–76): odlomki, ki jih je prevedel Dušan Voglar, govorijo o prav zgodnjih začetkih protestantizma na Kranjskem.

Razgledi, vpogledi tokrat z izborom odlomkov iz diplomske naloge Brede Dvořák Drašler ponujajo vpogled v nastajanje obnovljene (nemške) protestantske cerkvene občine v Ljubljani v 19. stoletju. Diplomaska naloga je nastala pod mentorstvom Bogdana Dolenca na Teološki fakulteti na osnovi še neprevedenih in neobjavljenih tipkopisov/letopisov, ki jih brani evangeličanska cerkvena občina v Ljubljani.

Potreti, ki naj zajemajo predvsem pomembne raziskovalce protestantizma na Slovenskem, tokrat predstavljajo Franceta Kidriča (1880–1950) in Oskarja Sakrauskega (1914–2006), letos umrlega avstrijskega evangeličanskega škofa in raziskovalca slovenskega protestantizma, posebej na Koroškem. Člani društva se bodo spomnili njegove zavzetosti za slovenski protestantizem,

ki so jo doživeli ob srečanju z njim maja 2005, ko so obiskali evangeličanski muzej v Brežah (Fresach) na Koroškem; tega je ustanovil Sakrausky in ga tudi v visoki starosti vodil prav do smrti.

Kot **Prevod** objavljamo izbrane dele luteranskega veroizpovednega besedila Formula concordiae iz leta 1577 (v prevodu Božidarja Debenjaka). Concordio so ob vztrajnem Trubarjevem prizadevanju podpisali protestantski duhovniki tudi na Kranjskem in Štajerskem in nazadnje tudi na Koroškem. Trubar naj bi jo leta 1581 objavil v slovenskem prevodu (po Ruplu, Slovenski protestantski pisci, str 25), toda doslej se še ni našel noben izvod.

V rubriki **Kronika** (dogodkov, ki naj dobijo širši in trajneši odmev) objavljamo govor ministra za kulturo Vaska Simonitija na proslavi Dneva reformacije 2005, poročilo o kolokviju v Krškem o vlogi in pomenu krških protestantov (predusem Bohoriča in Dalmatina) in zapis ob razstavi o življenju švedskega slavista in prevajalca Alfreda Jensena (1859–1921) na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki je obudila tudi spomin na njegovo prijateljstvo z Antonom Aškercem in na švedskega pesnika Carla Snoilskega (1841–1903), verjetno potomca ljubljanske protestantske družine Znojilšek, katere člani so se izselili v času protireformacije.

Tudi letošnja dvojna številka je izšla zgolj s pomočjo sponzorjev in članov društva, ki so revijo naročili vnaprej. Vsem se v imenu uredništva in izvršnega odbora društva najlepše zahvaljujem.

Marko Kerševan

UDC 261.8:231:502/504

Ciril Sorč

Pneumatological ecology: The task of the Protestant and Roman Catholic theology

Ecology is not merely a technical and environmental problem, but a matter of our survival. The environmental crisis is consequently a crisis of humanity. It is therefore also an existential, ethical and, ultimately, a theological problem. Thus, it is also a problem for all Christians (ecumenical) and for all religions (interreligious). According to the words of Ernst Ulrich von Weizsäcker, the 20th Century *homo oeconomicus* has to become a *homo oecologicus* in the 21st Century. Thereby *pneumatological* ecology has an important place. All Christians are “obliged” to it: Protestants, Roman Catholics and Eastern Orthodox. Thus it is an eminent ecumenical field of mutual cooperation.

In considering the criteria for such a life within the creation, which suites the Holy Spirit and thus the nature of creation itself, we should pay attention to the following: Creation, nature and, above all, humanity, receive their being from the life-giving Spirit of God and are thus always directed towards him. In this article I wish to show some important elements or topics of the theology mentioned above, which presents the creation to us in a crucial perspective: The Spirit as creator; the Spirit as sustainer; the Spirit as the dynamic power of the creation who invites us to cooperate; the Spirit as an ally to life, a warrant of the creation’s future; and, a Trinitarian principle of pneumatological ecology.

UDC 1 Schweitzer A.
17:008

Cvetka Hedžet Tóth

Albert Schweitzer – Wille zur Kultur und Ethik

Der Artikel erörtert die Ansichten von Albert Schweitzer zu Kultur und Ethik, vor allem deswegen, weil von all seinen zahlreichen Werken seine Philo-

sophie der Kultur und Ethik das Bedeutendste und das Einflußreichste ist, sogar für die Entstehung des Weltethos (1993). Der Beitrag analysiert näher sein Verständnis über den engeren Zusammenhang von Ethik und Kultur, wobei er ausdrücklich davon ausgeht, daß »als das Wesentliche der Kultur die ethische Vollendung der Einzelnen wie der Gesellschaft anzusehen ist. Zugleich aber hat jeder geistige und jeder materielle Fortschritt Kulturbedeutung. Der Wille zur Kultur ist also universeller Fortschrittswille, der sich des Ethischen als des höchsten Wertes bewußt ist.«

Nur dann, wenn Kultur ethische Besinnung mit sich trägt, kann sie nach Schweitzer als etwas Fortschrittliches gelten und aus seinem Leben und Werk in Afrika erfolgt, daß Menschen überall in der Welt – auch die im Urwald lebenden – das Wissen über das Ethische und Nichtethische haben. Mit seiner Philosophie des Lebens erwartete Schweitzer nach seiner eigenen Beschreibung in *Kultur und Ethik* folgendes: »Zur Ethik gehört Ethik der leidenden Selbstvervollkommnung in dem innerlichen Freiwerden von der Welt (Resignation), Ethik der tätigen Selbstvervollkommnung in dem ethischen Verhalten von Mensch zu Mensch und Ethik der ethischen Gesellschaft. Ethik ist also eine weitausgedehnte Tonreihe. Aus dem noch nicht Ethischen tritt sie da heraus, wo die Schwingungen der Resignation als Töne ethischer Resignation vernehmbar zu werden beginnen. In immer lebhafteren Schwingungen geht sie aus der Resignationsethik in die Ethik der tätigen Selbstvervollkommnung über. Nach oben hin läuft sie in die schon mehr oder weniger als Geräusche wirkende Töne der Ethik der Gesellschaft aus und verklingt zuletzt in den nur noch bedingterweise ethischen, gesetzlichen Geboten der Gesellschaft.«

Aufgrund dieser Ansichten erfolgt eine Sonderaufgabe an Philosophie gemeint als Weltbegriff (*conceptus cosmicus*), denn nach Schweitzer ist »die Philosophie Anführerin und Wächterin der allgemeinen Vernunft«. Der vorliegende Artikel endet deshalb mit Ernst Cassirers positiver Deutung der Philosophie Albert Schweitzers zur deutschen Kulturphilosophie. Innerhalb dieser Kulturphilosophie, die ausdrücklich auf der Kategorie der Ehrfurcht vor dem Leben beruht, und mit seinem nüchternen Idealismus appelliert Schweitzer an etwas ganz Elementares, was er selbst aus der Philosophie von Arthur Schopenhauer und Friedrich Nietzsche erlesen hat. Dabei handelt es sich um eine Ethik, die im Grunde nichts anderes ist als ins Grenzenlose erweiterte Verantwortung für alles, was lebt. Heute können wir unsere Einstellung zur Welt als grenzenlose Verantwortung für das Weltsein und für das Leben in der Welt verstehen, weil die moderne Technik deren Existenz bereits gefährdet und sie zu vernichten droht.

UDC 230.2 Bonhoeffer D.
230.1:17

Nenad Hardi Vitorović

Dietrich Bonhoeffer – responsibility and freedom

The paper presents a chronologically circumscribed discussion of the theology of Dietrich Bonhoeffer as can be divined from the selection of his works recently published under the title *Odgovornost in svoboda (Responsibility and Freedom)*. His major theological contours are considered against the background of the famous events which engulfed Bonhoeffer from the 1920s to the early 1940s, culminating in his execution for high treason. Through the interplay between Bonhoeffer's theological thought and his concrete political and ethical actions, the paper seeks to gain some further insight into the theological enigma of a pacifist in active rebellion; a pastoral theologian turned armed traitor.

One of the most significant influences on Bonhoeffer's thinking was Barth, whose critique of the place of human possibility in philosophy and theology Bonhoeffer enthusiastically adopted. His acceptance of Barth was, however, qualified by a dissatisfaction with the latter's stress on the complete otherness of God and his concomitant treatment of divine-human communication in abstract terms. For Bonhoeffer, what was important was the immediate and personal, whereby God is encountered, not in his otherness (his freedom *from* humanity), but in his gracious commitment to us (his freedom *for* humanity). In turn, humanity is not to be construed in terms of individualism, but as individuals in inseparable solidarity with community (whether that be in Adam or in Christ).

Here Bonhoeffer's predilection for concreteness over abstraction once more comes to the fore: in the incarnation, Christ, in whom the unity of the church is constituted, also creates an indissoluble continuity between God and the world; the centuries-old absolute separation between the sacred and the profane is invalidated. Because of the incarnation, there cannot exist two separate spheres of activity, but only the one space of the actualisation of Christ. Herein can be seen Bonhoeffer's ethical basis for his participation in the plot on Hitler's life: there are no autonomous spheres with their own conflicting principles; there is only unity in Christ. We are therefore obliged as Christ's disciples to do whatever is necessary in the light of this reality. We are, however, precluded from making any ultimate moral evaluation of our decisions – we must leave that to God. Our challenge remains to be obedient in all things to Christ, not simply as an object of religion, but as he truly is, the ruler of the world.

UDC 284.1:261.6:316.2
211:234:316

Marko Kerševan

Protestant Christianity and the sacred within the (post)modern world

The paper starts out from the supposition that Protestantism has contributed significantly to forming the characteristics of the modern world, including the so-called “disenchanted of the world”, i.e. its desacralisation, of which Max Weber speaks. It is assumed that such disenchanting found its theological expression in connection with D. Bonhoeffer’s conception of “non-religious Christianity”. He defined this as: “The God who is with us is the God who abandoned us. Before God and with Him, we live in a world without god.” The Christian view of the human condition as presented by Bonhoeffer is currently threatened from two sides: on the one hand there are different forms of the new sacralisation – different forms of the “return of the holy”, and on the other there is a crisis in biblical monotheism. The twentieth century particularly aggravated the question of theodicy (Auschwitz, etc.). The orientation towards a new “polytheism” and cosmotheism is gaining influence. Protestant Christianity should resist such trends also by a fresh consideration of the theological concepts of divine omnipotence and divine power(lessness) and suffering, which derive from divine love and solidarity with the human race (in Christ and through Christ). The theological problems of kenosis, theopaschism, “the weak holy” (Vattimo) are becoming topical once again.

UDC 286 "15"
286(494)(436)(431/435.8)(492) "15"

Gorazd Andrejč

Anabaptist reformation and religious freedom

The Anabaptist movement in 16th century Europe was part of the so-called “radical reformation”, which was almost equally distant from mainline Protestantism as it was from Roman Catholicism. This intensely-persecuted but constantly-growing group of believers sprung up in the early phases of reformation (in the 1520’s) in Switzerland and lower Germany. Their first leaders felt that the main Swiss and German reformations (lead by Zwingli and Luther respectively), did not go all the way in reforming the Christian churches according to the *Sola Scriptura* principle. Therefore they organized a new Christian movement that was destined to impact western society as much as mainline Protestantism.

On the ground of the New Testament, Anabaptists believed in the baptism of adult believers. You had to understand the faith and repent from your sins

before baptism. They also believed that church and state do not belong together. The Church is a community of believers who freely respond to God's call, are born anew and baptized as adults. The State, on the other hand is a community of all people who live in a certain area regardless of their faith. The combination of church and state (*Corpus Christianum*) started with Constantine and was retained by reformers like Luther and Zwingli in their towns and state churches. The Anabaptists saw this combination as the central problem of what they called, "fallen Christianity". Also, most of the Anabaptists were pacifists. They were determined not to use "the sword" in any circumstances. Therefore, in the eyes of princes and church leaders they were guilty, not only of heresies but also of subversive action against the existing social order.

The Anabaptist belief in the separation of Church and State and in total religious freedom i.e. the State cannot decide nor force any religion on anyone, was revolutionary. In the 16th and 17th century this revolution was unacceptable to most. But with persistence and despite heavy persecution, the Anabaptists actually "won the battle". In the Netherlands, from 1577, the Anabaptists first enjoyed real religious freedom. From there and with the help of the newly emerged Baptist movement (a movement heavily influenced by Anabaptist Mennonites of Netherlands), their beliefs gradually won more and more influence in the English world. These beliefs were the basis for the constitution of the newly formed United States of America some two hundred years later. Religious freedom, which we enjoy today, is therefore intellectually (theologically) speaking a child of the radical reformation – of Anabaptism.

UDC 811.163.6.09 Bohorič A.

Kozma Ahačič

Concerning the front page and two short chapters of Bohorič's grammar

This paper describes how the title *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura* [...] from the year 1584 is situated in the tradition of European grammars. The essence of the title could be interpreted as a Latin Carniolan grammar, and the whole translation would read: "Winter leisure hours in a Latin Carniolan grammar arranged according to the Latin model, from which its similarity to the Muscovitan, Ruthenian, Polish, Czech and Sorbian, as well as the Dalmatian and Croatian languages can be easily depicted."

The paper also compares two short chapters towards the end of this grammar with similar chapters in earlier, contemporary European grammars. It concludes that the two chapters were written independently, although they both follow general principles of contemporary grammars, such as Melancthon's Latin and Clajus' German grammars.

UDC 808.63-3=71=30" 15/16"

*Majda Merše***Megiser's dictionary and the forming of Slovene linguistic standards in the 16th century**

At the end of the 16th century, Hieronomus Megiser placed Slovene as a non-first (complementary) language into two multilingual dictionaries: into the German-Latin-Slovene-Italian dictionary *Dictionarium quatuor linguarum* of 1592, and into the *Theſaurus Polyglottus* of 1603. A consideration of the literary form of Slovene which had developed from its Trubarian beginnings from 1550 onwards and its concurrent appearance in Megiser's dictionaries demonstrates that the latter captured more characteristic features of Slovene literary language from the second half of the 16th century. Because of the generic associations of his dictionaries (they are both multilingual) and because their lexicographical information is focused only on select linguistic fields, a rich informativeness is perhaps to be expected, especially with respect to the lexical corpus. On the basis of demonstrated written and phonetic pairs, it is also possible to become acquainted with the real problematic at the written and phonetic levels. Individually, the non-systemic and mostly indirectly demonstrated data about the inflection and valency of words does not suffice for an acquaintance with the characteristic features of the contemporary morphological and syntactical system.

In Megiser's dictionaries the attested writing system demonstrates distinctive features. Compared to the language of Dalmatin's translation of the *Bible*, the following stand out: a less stable notation of sibilants and palatoalveolar fricatives and affricates, changing patterns in the writing of other consonants (e.g., soft /l/ and /n/) and a rarer and less stable use of accent signs. The two dictionaries offer many examples of the unwritten reduced vowel (?) in word-final syllables (e.g., *ba?n*, *pametn*), and also expose more types of orthographic variability (e.g. the writing of verbal calques either together or separately). Megiser's dictionaries furthermore demonstrate generally recognised phonetic variants (e.g., *divji* – *divje*, *slobodnost* – *slaboden*, *cagav* – *cagov*, *sivota* – *sorota*; *priseči* – *persegati*; *nezastopnost* – *nezestop*; and also, *črešnja* – *češnja*, *človečki* – *človeški*; *slišati* – *šlišati*), which for the most part mirror still developing current phonemic processes. In the case of the majority of lexicographically mediated word forms, whether already known or novel, it is possible to uncover their formation using established morphological models. The morphological variability also typical of 16th century literary language is demonstrated by numerous pairs of lexicographically attested synonyms (e.g., *baržagar* – *baržager*, *plešiv* – *plešast*).

At the same time, the multilexical Slovene complementary strings in Megiser's dictionaries mirror typical lexical constructions as used in literary works: besides indigenous words, older and more recent borrowings (the latter mostly from German) are also woven into them. Megiser's dictionaries also

contributed much new, as yet unwritten vocabulary to the 16th century's lexical store. Particularly noteworthy is terminology which was not used in the biblical translations because it arises in a different natural, cultural or historical environment (e.g., numerous botanical and animal names, the names of professions).

UDC 811.163.6:284.1(497.4)
811.163.6" 15 "

France Novak

The prefixes *v-* and *u-* in Slovene protestant writers of the 16th century

In this essay, the use of the prefixes *v-* and *u-* in Slovene literary language of 16th century protestant writers is described. The issue is a significant aspect of the multifaceted and lively enterprise of uncovering, systematising and transcribing the linguistic reality of the sounds of the Slovene language, in which the sound *v* presents a particularly interesting problem. The prefix *v-* in these writers has multiple meanings. It includes the present day prefixes *v-* and *u-*.

The first phase of writing the prefix *v-* is witnessed in Trubar's first two books, *Catechism* and *Abecedarium* (reading primer) from the year 1550, which are written in Germanic script. The prefix *v-* is consistently written with *v*, while within words Trubar represents all *v*-s, including prefixial *v*-s, by *u*-. The old prefix *u-*, as in the verb *užgati*, is a residue of an older state. This model was also accepted by other writers, especially Dalmatin (in the beginning) and Juričič.

With the acceptance in 1555 of Latin script, there was an exchange in Trubar's works of *u-* for *v-*, at first only in cursive script, later however also in normal script. This exchange, which is a characteristic stage in the development of Slovene writing, is certainly not just typographical. The pinnacle was reached in TO 1564. Later on, Trubar returned to his old pattern, which is particularly evident in TT 1581-82.

Krelj, however, began to use a positional variant of the prefix *v-* before the initial *v* of the simple verb, *uveneti*. With this prefix he also introduced an apostrophe. He also wrote the sound *v* in the middle of words or forms. In the year 1579, Dalmatin also began to use this kind of *v* preceding vowels.

There were two types of difficulty with the word initial prefix *v-*: firstly, it was not possible to have two successive *v*-s together. Trubar, in accordance with his principles, wrote such examples with the formula *vueneti*, while Krelj introduced *uveneti*, from DB 1584 onward, however, *uveneti* or *u'veneti* was used. Thus the positional variant of the prefix *v-*, namely *u-*, came into being. Secondly, the pronunciation of the prefix *v-* before a word initial *i* or vowel also created difficulties. Trubar, and those who followed his pattern, expressed this relation with a similar formula as before – *vuiti*, whereas Krelj used the intermediary sound *j* – *vjiti*, usually written as *v'ijti* or *vyti*.

The final stage, the result of a long and intensive search, as is particularly strongly attested in Dalmatin's translation of the whole Bible in 1584, is as follows: Whenever they recognised the construction, they used the prefix *v-*, written either with or without an apostrophe, e.g., *v'pasti* or *vpasti*. In the cases where a construction would demand a double *v*, the variant prefix for *v-* was introduced, e.g., *u'veneti* or *uveneti*. So the development of the prefix *u-* in Slovene protestant writers from the prefix *v-* was a Slovene development and not a direct descendant of some protoslavonic state. In prevocalic position the form that had first been used by Krelj was accepted, *vjiti* written as *v'yti* or *vyti*. In particular instances the old prefix *u-* is also possible, especially with the verb *užgati*, written with a prosthetic *v* (*vužgati*), and derivations of the same.

UDC 811.163.6'282(497.4 Prekmurje)" 17"

Franc Kuzmič

Števan Kūzmič's Abecedarium (reading primer)

This article deals with the booklet, which unites a reading primer and a small Catechism on eight pages. The copy is preserved in the National Széchényi Library in Budapest. The author concludes that this booklet is in fact the work of Števan Kūzmič from 1753, which was thus far known about only from second-hand sources. The author's statement is based primarily on the comparison with the typography of other contemporary Protestant texts in the language of Prekmurje that were printed in the German city of Halle, as well as with the vocabulary of Števan Kūzmič's book *Vöre krstsánske krátke návuk* (1754). One of the initiatives for reading primer came from the pastor Samuel Wilhelm Serpilius of Pressburg (Bratislava). The booklet was designed for parents, so that they would be able to teach their children to read texts written in their native Slovene language of Prekmurje.

UDC 242/245:22

003.349(497.5):22

Alojz Jembrih

From success to the statement "viel falsch" in Urachian Glagolitic New Testament (1562, 1563)

This paper investigates the circumstances which conditioned the translation of the New Testament into Croatian. It begins with the initial preparations and ends with the final printing in Glagolitic alphabet at Urach's printing house (1562/63). Thus it deals with the Croatian protestant reformer's circle of translators, who gathered around Stipan Konzul Istranin (Sthephan Consul

Istriamus) in the years 1560–1565. From his correspondence with Trubar, we see how much he was personally involved in printing Croatian books and how concerned he was for the success of the whole publishing project. After the New Testament had been published (I. part 1562, II. part 1563), a member of the Franciscan order from Bihać was asked about the quality of this translation. He wanted to discredit it so he commented that *much of the text is translated wrongly (viel falsch)*. This disqualifying statement resulted in controversy between Primož Trubar and Stipan Konsul along with his co-workers in Urach.

The author of the paper is searching for possible causes for this controversy as well as the afore-mentioned negative statement concerning the translation of the New Testament.

UDC 821.163.6.09 Trubar P.
94(497.4)"/18/19"

Igor Grdina

The case of Trubar “completely thrashed out”

Primož Trubar (1508–1586) is one of the central figures in Slovenian cultural and general history. His work, from which has developed the continuity of the Slovenian standard language as well as the tradition of pan-Slovenian institutions, has always attracted attention, forcing people into taking sides for or against. His achievements have been evaluated differently during different periods. At the end of the 19th and at the beginning of the 20th century his name became a symbol around which the *Kulturkampf* between Roman Catholics and liberals raged. The liberals, for whom opposition to the Roman Catholic Church was an essential part of free-thinking, tried to promulgate Trubar as their own forerunner. But historians' criticism pointed out the doubtfulness of such an understanding, since being a reformer, Trubar was a fervent Christian (who shared the belief in the imminence of the Judgement Day – widespread in Europe especially in the first half of the 16th century), which means that his ideals were far removed from 19th and 20th century liberals' ideal of the religiously indifferent public sphere. Some Roman Catholic authors tried to diminish the significance of Trubar's work by exalting other (especially 17th and 18th century) Slovenian authors.

After the erection of Trubar's monument in Ljubljana shortly before the First World War, the general perception of the reformer's significance for all Slovenes was gradually consolidated. Ever since, representatives of most of the weightier schools of thought and cultural-political positions in Slovenia have tried to present Trubar as their forerunner, often mentioning the results of scientific research only in passing.

(Bibliografska obdelava: Alojz Cindrič)

UDK 261.8:231:502/504

Ciril Sorč

Pnevmatološka ekologija: naloga protestantske in katoliške teologije

Ekologija ni zgolj tehnični in okoljevarstveni problem, ampak je stvar našega preživetja: kriza okolja je hkrati kriza človeštva. Zato je tudi eksistenčni, etični in, končno, teološki problem. Tako je tudi problem vseh kristjanov (ekumenski) in vseh religij (*medreligijski*). Po besedah Ernsta Ulricha von Weizsäckerja mora *homo oeconomicus* dvajsetega stoletja postati v enaindvajsetem stoletju *homo oecologicus*. Pri tem ima svojo pomembno vlogo *pnevmatološka ekologija*. Tej smo »zavezani« vsi kristjani, tako protestanti kakor katoličani in pravoslavni. Pred seboj imamo eminentno ekumensko področje skupnega sodelovanja.

Pri odkrivanju kriterijev za tako življenje v stvarstvu, ki ustreza Svetemu Duhu in s tem *naravi* samega stvarstva, moramo biti pozorni na naslednje: stvarstvo, narava, predvsem pa človek, prejemajo svoje bivanje od oživljajočega božjega Duha in so stalno nanj naravnani. V pričujočem članku želim razgrniti nekaj pomembnih elementov ali tem omenjene ekologije, ki nam predstavijo stvarstvo v pomembni perspektivi: Duh kot stvarnik; Duh kot ohranjevalec; Duh kot dinamična moč stvarstva, ki nas vabi k sodelovanju; Sveti Duh na strani življenja in garant prihodnosti stvarstva in trinitarične zakonitosti pnevmatološke ekologije.

UDK 1 Schweitzer A.

17:008

Cvetka Hedžet Tóth

Albert Schweitzer – Volja do kulture in etike

Razprava obravnava Schweitzerjeve nazore o kulturi in etiki. Navsezadnje sta izmed Schweitzerjevih številnih prispevkov najpomembnejša in najvplivnejša ravno njegova etika in filozofija kulture: prispevala sta celo k vzpostavitvi svetovnega etosa (1993). Članek podrobneje analizira njegovo razumevanje tesnega odnosa med etiko in kulturo, pri čemer izhaja posebej iz Schweitzerjeve opredelitve, da je »kot bistveno v kulturi treba dojeti etično dovršitev tako posameznika kot družbe. Obenem pa vsak duhovni in materialni napredek vključuje določen kulturni pomen. Volja do kulture je torej univerzalna volja do napredka, ki se etičnega zaveda kot najvišje vrednote«.

Samo takrat in zgolj tam, kjer kultura premore etično zavest, lahko za Schweitzerja velja kot nekaj naprednega, iz njegovega življenja in dela v Afriki pa sledi, da imajo vednost o etičnem in neetičnem ljudje po vsem svetu – tudi v pragozdu živeti. S svojo filozofijo življenja je Schweitzer po lastnih besedah v *Kulturi in etiki* pričakoval naslednje: »K etiki spada etika trpečega samoizpopolnjevanja v notranji osvoboditvi od sveta (resignacija), etika dejavnega

izpopolnjevanja v etičnem obnašanju človeka do človeka in etika etične družbe. Etika je torej široko razvejena tonska lestvica. Iz še ne etičnega štrli tam, kjer začujemo resignacijske tresljaje zaznavati kot tone etične resignacije. V vedno bolj živem valovanju preide iz resignacijske etike v etiko dejavnega samoizpopolnjevanja. Navzgor teče v že bolj ali manj kot šumi učinkujočih tonih etike družbe in nazadnje izzveni samo še v pogojno etičnih, zakonskih zapovedih družbe.«

Iz tega sledi posebna naloga filozofije, mišljene kot pojem sveta (*conceptus cosmicus*), saj je filozofija za Schweitzerja »voditeljica in ohranjevalka občega uma«. Pričujočo razpravo zato zaključujemo s Cassirerjevim priznanjem Albertu Schweitzerju za njegov prispevek k nemški filozofiji kulture. Znotraj te filozofije kulture, ki izrecno sloni na kategoriji strahospoštovanja do življenja, in s svojim treznim idealizmom Schweitzer apelira na nekaj povsem elementarnega, kar je sam razbral iz Schopenhauerjeve in Nietzschejeve filozofije. Gre za etiko, in sicer takšno, ki je v bistvu zgolj brezmejno razširjena odgovornost za vse, kar živi. Svoj odnos do sveta danes lahko razumemo kot brezmejno odgovornost za svetovno bit in za življenje v svetu, saj ju je moderna tehnika že ogrozila in še grozi, da ju uniči.

UDK 230.2 Bonhoeffer D.

230.1:17

Nenad Hardi Vitorović

Dietrich Bonhoeffer – odgovornost in svoboda

Razprava je kronološki pregled misli teologa in pastorja Dietricha Bonhoefferja, ki ji sledi na podlagi izbora iz njegovih spisov (*Odgovornost in svoboda*, Celjska Mohorjeva družba, 2005). Glavne poteze Bonhoefferjeve teologije obravnava v luči dogodkov, s katerimi je bil soočen od dvajsetih let do leta 1945, ko so ga zaradi (neuspelega) atentata na Hitlerja ujeli, obtožili veleizdaje in usmrtili. Skozi sovisnost Bonhoefferjeve teološke misli in njegovih konkretnih političnih dejanj skuša razprava priti do rešitve uganke pacifista v dejavnem, oboroženem uporu in pastoralnega teologa v vlogi zarotnika, »izdajalca« domovine.

Med tistimi, ki so na Bonhoefferjevo misel najbolj vplivali, je gotovo Karl Barth, čigar kritiko človeških zmožnosti na področju filozofije in teologije je ta navdušeno sprejel. Pa vendar ni nikoli postal »barhtovec«. Njegovo recepcijo Bartha je relativiziralo nezadovoljstvo z Barthovim poudarkom na Božji popolni drugačnosti in z njo povezano abstraktnjšo obravnavo komunikacije med Bogom in človekom. To, kar je za Bonhoefferja pomembno, je zelo neposredno in osebno, pri čemer Boga ne srečujemo v njegovi drugačnosti (njegovi svobodi od človeka), temveč ravno v njegovi milostni zavezanosti človeku (svoboda za človeka). Slednjega pa naj ne bi pojmovali individua-

listično, marveč kot posameznika v njegovi neločljivi povezanosti s skupnostjo (bodisi Adamovo ali Kristusovo).

Spet pride do izraza prednost, ki jo Bonhoeffer daje konkretnemu pred abstraktnim: Kristus, ki z učlovečenjem vzpostavlja enotnost cerkve, s tem ustvarja tudi neuničljivo kontinuiteto med Bogom in svetom. Tako je razveljavil stoletja trajajočo absolutno ločenost svetnega od svetega. Učlovečenje pa ne dopušča dveh ločenih področij dejavnosti: obstaja le en prostor Kristusovega udejanjanja. Tu lahko razberemo Bonhoefferjevi etični temelj za sodelovanje pri atentatu na Hitlerja. Ni namreč avtonomnih področij, z njihovimi lastnimi načeli, ki so med seboj v konfliktu. Obstaja le enost v Kristusu. Kot Kristusovi učenci smo zato dolžni storiti, karkoli je v luči te dejanskosti nujno. Pa vendar nismo v položaju, da bi lahko z gotovostjo etično ovrednotili svoje odločitve. To moramo prepustiti Bogu. Poklicani smo k temu, da bi bili v vsem poslušni Kristusu, in sicer ne preprosto kot objektu religije, temveč Kristusu, kakršen resnično je – gospodarju sveta.

UDK 284.1:261.6:316.2

211:234:316

Marko Kerševan

Protestantsko krščanstvo in sveto v (post)modernem svetu

Razprava izhaja iz predpostavke, da je protestantizem pomembno prispeval k oblikovanju značilnosti modernega sveta, tudi k tako imenovani »odčaranosti sveta« (se pravi k njegovi desakraliziranosti), o kateri govori Max Weber. Teološko naj bi tako odčaranost sveta v zvezi s svojim pojmovanjem »nereligioznega krščanstva« izrazil D. Bonhoeffer z opredelitvijo: »Bog, ki je z nami, je Bog, ki nas je zapustil. Pred Bogom in z Njim živimo v svetu brez boga.« Krščansko videnje (položaja) človeka, kot ga je predstavil Bonhoeffer, je v sodobnem svetu dvojno ogroženo: na eni strani s pojavi nove sakralizacije, s »povratkom svetega« v svet, in na drugi strani s krizo bibličnega monoteizma. Minulo stoletje je še posebej zaostriło vprašanje teodiceje (Auschwitz ...). Na vplivu pridobiva usmeritev k novemu »politeizmu« in kozmoteizmu. Protestantsko krščanstvo (naj) vztraja proti (takemu) toku tudi s ponovnim premislekom teoloških pojmovanj Božje vsemogočnosti in Božje (ne)moči in trpljenja, ki izhaja iz Božje ljubezni in solidarnosti s človekom (v Kristusu in po Kristusu). Ponovno postajajo aktualni teološki problemi kenoze, »teopašizma«, »šibkega svetega« (Vattimo).

UDK 286"15"

286(494)(436)(431/435.8)(492)"15"

Gorazd Andrejč

Anabaptist reformation and religious freedom

Anabaptistično gibanje v Evropi 16. stoletja je kot del t. i. »radikalne reformacije« bilo skoraj enako oddaljeno od glavnega toka protestantske reformacije kakor od Rima. Ta močno preganjana in vendar ves čas rastoča skupina verujočih je vzniknila v zgodnjem obdobju reformacije (v 20. letih 16. stoletja) v Švici in spodnji Nemčiji. Njihovi zgodnji voditelji so bili mnenja, da vodilna švicarska in nemška reformatorja (Zwingli in Luther) krščanskih cerkva nista reformirala dovolj dosledno glede na načelo *sola Scriptura*. Zato so ustanovili novo krščansko gibanje, ki je na zahodne družbe vplivalo vsaj tako odločilno kakor protestantizem glavnega toka.

Anabaptisti so na osnovi *Nove zaveze* verjeli v krst odraslih vernikov. Pred krstom si moral vero razumeti in se odreči svojim grehom. Verjeli so tudi, da cerkev in država ne sodita skupaj. Cerkev je skupnost verujočih, ki se svobodno odzivajo na Božji klic, skupnost verujočih, ki so novorojeni in šele nato krščeni. Država pa je skupnost vseh, ki živijo na določenem teritoriju, ne glede na njihovo vero. Reformatorji, kakršna sta bila Zwingli in Luther, so v svojih mestih in državnih cerkvah ohranili kombinacijo cerkve in države (*Corpus Christianum*), ki se je začela s Konstantinom. V tej kombinaciji pa so anabaptisti videli jedro problema, ki so mu rekli »padlo krščanstvo«. Anabaptisti so bili večinoma tudi pacifisti. Odločno so zavračali rabo »meča«, ne glede na okoliščine. Zato so v očeh vladarjev in cerkvenih voditeljev bili krivi ne le krivoverstev, temveč tudi subverzivne dejavnosti zoper obstoječi družbeni red.

Anabaptistično prepričanje o ločenosti cerkve in države in o popolni verski svobodi – tj. da država ni pristojna določati katerokoli religijo komurkoli, oz. jo komurkoli vsiljevati – je bilo nekaj revolucionarnega. V 16. in 17. stoletju takšna revolucija večini ni bila sprejemljiva. Toda z vztrajnostjo in kljub hudemu preganjanju so anabaptisti pravzaprav »dobili bitko«. Pravo versko svobodo so prvič izkusili na Nizozemskem, od leta 1577 naprej. Od tod so s pomočjo novonastalega baptističnega gibanja (ki je samo bilo pod močnim vplivom nizozemskih anabaptističnih menonitov) postopoma vedno bolj vplivali na angleško govoreči svet. Njihova prepričanja so bila v temelju ustave dvesto let pozneje nastalih Združenih držav Amerike. Verska svoboda, ki jo uživamo danes, je torej intelektualno (teološko) povedano otrok radikalne reformacije – anabaptizma.

UDK 811.163.6.09 Bohorič A.

Kozma Abačič

O naslovnici in dveh majhnih poglavjih v Bohoričevi slovnici

Prispevek opisuje, kako se v evropsko slovničarsko izročilo umešča naslov slovnice *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura* [...] iz leta 1584. Jedro naslova lahko pojasnimo kot *latinskokranjska slovnica*, celotni prevod pa bi se glasil: »Proste zimske urice o latinskokranjski slovnici, prirejene po vzoru latinskega jezika, iz katere se zlahka opazi podobnost z možovitskim, rutenskim, poljskim, češkim in lužiškim, obenem pa tudi z dalmatskim in hrvatskim jezikom.« V nadaljevanju prispevek primerja dve drobni poglavji na koncu slovnice s podobnimi poglavji v evropskem slovničarskem izročilu. Ob tem ugotavlja, da sta poglavji pisani samostojno, sledita pa tako splošnim zakonitostim tedanjih slovníc kot še posebej Melancthonovi latinski in Clajevi (Clajus) nemški slovnici.

UDK 808.63-3=71=30" 15/16"

Majda Merše

Megiserjeva slovarja in oblikujoča se knjižnojezikovna norma v 16. stoletju

Hieronim Megiser je konec 16. stoletja slovenščino kot neprvi (ustreznični) jezik uvrstil v dva večjezična slovarja: v nemško-latinsko-slovensko-italijanski slovar *Dictionarium quatuor linguarum* iz leta 1592 in v *The?aurus Polyglottus* iz leta 1603. Primerjava knjižne podobe slovenščine, ki se je razvijala od Trubarjevih začetkov leta 1550 dalje, in njenega sočasnega prikaza v Megiserjevih slovarjih pokaže, da je slednji povzel več značilnih potez slovenskega knjižnega jezika druge polovice 16. stoletja. Zaradi zvrstne pripadnosti slovarjev (oba sta večjezična) in zaradi osredinjenosti slovarskih informacij na izbrane jezikovne ravnine, je bogato obvestilnost mogoče pričakovati predvsem glede zajetega besedja. Na osnovi izkazanih pisnih in glasoslovnih dvojnic se je mogoče seznanjati tudi s takratno problematiko na pisni in glasoslovnih ravnini. Posamično, nesistemsko in zvečine posredno izkazani podatki o pregibanju in vezljivosti besed pa za seznanitev z značilnimi potezami sočasnega oblikoslovnega in skladenjskega sistema ne zadoščajo.

V Megiserjevih slovarjih izpričani pisni sistem kaže individualne poteze. Primerjalno z jezikom Dalmatinovega prevoda *Biblije* izstopajo: manj ustaljeni zapis sičnikov in šumevcev, spremenjene navade pri zapisovanju drugih soglasnikov (npr. mehkega *l'* in *n'*) ter redkejša in manj ustaljena raba naglasnih znamenj. Slovarja ponujata veliko zgledov za nezapisovanje neobstojnega polglasnika iz zadnjega besednega zloga (npr. *ba?n*, *pametn* itd.), razkrivata pa tudi več tipov pravopisne variantnosti (npr. pisavo skupaj ali narazen pri glagolskih kalkih itd.). Megiserjeva slovarja nadalje izkazuje splošno znane glasoslovne variante (npr. *divji* – *divje*, *slobodnost* – *slaboden*, *cagav* – *cagov*, *sirota* –

sorota; *priseči* – *persegati*; *nezastopnost* – *nezestop*; pa tudi *pusčava* – *ognjiše*, *črešnja* – *češnja*, *človečki* – *človeški*; *slišati* – *šlišati*, *obtizhati* – *britkust* itd.), ki večinoma zrcalijo še potekajoče, takratne glasoslovne procese. Pri večini slovarsko posredovanega tvorjenega besedja, bodisi že znanega ali novega, je mogoče ugotavljati tvorbo po uveljavljenih besedotvornih modelih. Na besedotvorno variantnost, značilno tudi za knjižni jezik 16. stoletja, pa kaže več parov slovarsko izpričanih sopomenskih tvorjenk (npr. *baržagar* – *baržager*, *plešiv* – *plešast* itd.).

Veččlenski slovenski ustreznični nizi iz Megiserjevih slovarjev hkrati zrcalijo tipično sestavo besedja, uporabljanega v knjižnih delih: poleg domačih besed so vanje vpletene tudi starejše in mlajše izposojenke (zadnje večinoma iz nemščine). Megiserjeva slovarja sta v besedno zakladnico 16. stoletja prispevala tudi veliko novega, do tedaj še ne zapisanega besedja. Posebej izstopajo poimenovanja za realije, ki v biblijskih prevodih niso bile omenjene, ker izvirajo iz drugega naravnega, kulturnega ali zgodovinskega okolja (npr. številna rastlinska in živalska imena, poimenovanja poklicev itd.).

UDK 811.163.6:284.1(497.4)

811.163.6" 15"

France Novak

Predponi *v-* in *u-* pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja

V sestavku je prikazana raba predpon *v-* in *u-* v slovenskem knjižnem jeziku protestantskih piscev 16. stoletja. Tematika je močno vključena v mnogostrano in živahno prizadevanje za odkrivanje in urejevanje ter zapisovanje jezikovne resničnosti glasov slovenskega jezika, pri čemer je glas *v* predstavljal še posebno zanimiv oreh. Predpona *v-* je pri njih večpomenska. Vključuje današnji predponi *v-* in *u-*.

Prva faza pisanja predpone *v-* je izpričana v Trubarjevih prvih dveh knjigah *Catebismu* in *Abecedariu* iz leta 1550, ki sta pisani v nemški pisavi. Predpona *v-* se dosledno zapisuje z *v*, znotraj besede pa Trubar vse *v-*-je, tako tudi predponske, zapisuje z *u-*-jem. Stara predpona *u-*, ki jo ima glagol *užgati*, je ostanek starejšega stanja. Ta model so sprejeli tudi drugi pisci, zlasti Dalmatin na začetku in Juričič.

S sprejemom latinske pisave leta 1555 je prišlo v Trubarjevih delih do zamenjavanja *v-*-ja z *u-*-jem, sprva samo v kurzivi, kasneje pa tudi v navadni pisavi. Zamenjavanje, ki je značilna stopnja v razvoju slovenske pisave, gotovo ni samo tiskarskega značaja. Vrh je doseglo v TO 1564. Kasneje se je Trubar vrnil na stara načela, zlasti je to vidno v TT 1581–82.

Krelj je pa začel uporabljati že pozicijsko varianto predpone *v-* pred začetnim *v* podstavnega glagola: *uveneti*. Pri predponi je uvedel tudi opuščaj. Glas *v* je pisal tudi sredi besed ali oblik. Tak *v* pred samoglasniki je leta 1579 začel zapisovati tudi Dalmatin.

Težave pri izhodiščni predponi *v-* so bile dveh vrst: Prvič, nista mogla stati zaporedoma dva *v*-ja. Trubar je v skladu s svojimi načeli zapisoval take zglede s formulo *vueneti*, Krelj je uvedel *uveneti*, od DB 1584 pa se je uporabljalo *uveneti* oz. *u'veneti*. Tako je nastala pozicijska varianta predpone *v-*, ta je *u-*. Drugič, težavno mesto je bil tudi izgovor predpone *v-* pred podstavnim *i* oz. samoglasnikom. Trubar in tisti, ki so se ravnali po njem, so tak položaj zapisovali s podobno formulo, kot je bila prejšnja – *vuiti*, medtem ko ga je Krelj zapisoval z vmesnim glasom *j* – *vjiti*, pisano praviloma kot *v'ijti* ali *vyti*.

Končna stopnja, rezultat dolgega in intenzivnega iskanja, zlasti močno prikazana v Dalmatinovem prevodu celotne Biblije iz leta 1584, je takale: Kjer so se sestave zavedali, so uporabljali predpono *v-*, zapisovano z opuščajem ali brez njega, npr. *v'pasti* ali *vpasti*. V primerih, ko bi prišlo v sestavi do podvojitve *v*-ja, je bila uvedena variantna predpona *v-*, npr. *u'veneti* ali *uveneti*. Tako je pri slovenskih protestantskih piscih predpona *u-* razvita iz predpone *v-* po slovenskem razvoju in ni neposredna potomka praslovanskega stanja. V poziciji pred samoglasnikom je bilo sprejeto zapisovanje, ki ga je prvič uporabil Krelj, *vjiti*, zapisovano kot *v'yti* ali *vyti*. Kot posameznost je možna tudi stara predpona *u-*, zlasti pri glagolu *užgati*, pisano s protetičnim *v*-jem (*vužgati*) in izpeljankah iz njega.

UDK 811.163.6'282(497.4 Prekmurje)"17"

Franc Kuzmič

Abecednik Števana Küzmiča

Članek obravnava knjižico, ki na osmih straneh združuje abecednik in mali katekizem; primerek je ohranjen v državni nacionalni knjižnici v Budimpešti. Avtor ugotavlja, da je ta knjižica pravzaprav tisto delo Števana Küzmiča iz leta 1753, ki je bilo doslej znano le posredno. Svojo trditev opira predvsem na primerjavo s tipografijo v drugih sodasnih prekmurskih protestantskih tiskih iz nemškega mesta Halle in z besediščem v knjigi *Vöve krstsánske krátke návuk* (1754) Števana Küzmiča. Abecednik je nastal med drugim na pobudo bratislavskega pastorja Samuela Wilhelma Serpiliusa in je bil namenjen staršem, da bi lahko doma učili svoje otroke brati besedila v svojem prekmurskem slovenskem jeziku.

UDK 242/245:22

003.349(497.5):22

Alojz Jembrih

Od uspeha do izjave »viel falsch« v uraški glagolski *Novi zavezi* (1562, 1563)

Prispevek analizira okoliščine priprav, prevajanja in tiskanja glagolske *Nove zaveze* v uraški tiskarni (1562/63). Zadeva torej krog hrvaških protestantskih

reformatorjev, zbranih okoli Stipana Konzula Istrana v letih 1560–1565. Na osnovi Trubarjeve korespondence pa pokaže tudi, kako zelo zavzet za uspešno realizacijo celotnega projekta tiskanja hrvaških knjig je bil tudi Trubar. Po izidu *Nove zaveze* (prvi del 1562, drugi del 1563) je neki frančiškan iz Bihaća, ki se je mudil v Ljubljani, na vprašanje glede kvalitete tega prevoda odvrnil, da je v tej knjigi *viel falsch*, da je torej prevod slab. To je bila pogubna izjava, ki je pripeljala do spora med Primožem Trubarjem in Stipanom Konzulom in drugimi uraškimi sodelavci.

Avtor pričujočega besedila išče možne razloge tega spora in omenjene negativne ocene prevoda *Nove zaveze*.

UDK 821.163.6.09 Trubar P.

94(497.4)"/18/19"

Igor Grdina

Do »fine moke 00« mleto Trubarjevo vprašanje

Primož Trubar (1508–1586) je ena osrednjih osebnosti slovenske kulturne in siceršnje zgodovine; njegovo delo, iz katerega je zrasla kontinuiteta slovenskega knjižnega jezika in tradicija vseslovenskih institucij, je vedno pritegovalo pozornost ter sililo k opredeljevanju ZA in PROTI. V različnih obdobjih so bili njegovi dosežki vrednoteni različno; njegovo ime je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja postalo emblem, pod katerim je potekal »kulturni boj« med klerikalci in liberalci. Slednji so Trubarja razglašali za svojega predhodnika, saj so za bistveni del svobodomiselstva šteli nasprotovanje rimski cerkvi. Toda zgodovinska kritika je opozarjala na problematičnost takšnega razumevanja, saj je bil Trubar kot reformator vnet kristjan (zanj je bila značilna vera v bližnji konec sveta, ki je bila zlasti v 1. polovici 16. stoletja po Evropi precej razširjena), to pa pomeni, da so bili njegovi ideali zelo oddaljeni od religiozne indiferentnosti v javnem prostoru, kakršna bi bila po volji liberalcem 19. in 20. stoletja. Nekateri katoliški pisci so hoteli zmanjšati pomen Trubarjevega dela s povzdigovanjem drugih slovenskih pisateljev (zlasti tistih iz 17. in 18. stoletja).

Po postavitvi Trubarjevega spomenika v Ljubljani v letih pred prvo svetovno vojno se je polagoma utrdila zavest o pomenu reformatorjevega nastopa za vse Slovence. Odtlej je večina pomembnejših mišljenjskih in kulturnopolitičnih usmeritev na Slovenskem poskušala Trubarja prikazati kot svojega predhodnika, pri tem pa so bili rezultati znanstvenih raziskovanj večkrat »dani v oklepaj«.

(Bibliografska obdelava: Alojz Cindrič)